

Beyza ÖZTURANLI ŞANDA

**ULUSLARARASI HUKUKTA
DENİZ KORUMA ALANLARININ
HUKUKİ STATÜSÜ:
AKDENİZ ÖRNEĞİ**

FİLİZ KİTABEVİ

İSTANBUL

2025

Nisan 2025

ISBN: 978-625-5957-58-0

BASKI - CİLT

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacı Sertifika Numarası: 77398

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850)441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com

bilgi@filizkitabevi.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 77398

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

*O kayanın tepesinden son kez denize bakan Miço'ya,
Ve canım kızım Kumsal'a...*

SUNUŞ VE TEŞEKKÜR

Uluslararası hukukta deniz çevresinin korunmasına ilişkin hukuki rejim içerisinde, 21. yüzyıl başından bu yana somut bir koruma aracı olarak başvuru- lan deniz koruma alanları, esasen deniz bilimleri ve çevre mühendisliği alanın- da çalışan uzmanların şekillendirdiği bir kavramdır. Bununla beraber deniz koruma alanlarının hukukçular tarafından uluslararası deniz hukuku kuralları çerçevesinde normatif bir çerçeveye oturtulması ihtiyacı da aşıkardır. Bunun için hukukçuların geleneksel çalışma alanları dışına çıkıp, meselenin bilimsel ve teknik yanlarını öğrenmeye istekli olmaları gerekmektedir. Benim bu konu- yu seçerken en önemli motivasyon kaynağım, böyle bir inisiyatifi almak için gerekçelerim oluşudur. Bu gerekçelerden biri, Akdeniz deniz çevresinin gör- düğü insan kaynaklı zararın ve uğradığı biyolojik çeşitlilik kaybının mutlaka azaltılması ve engellenmesi gerekliliği ve bu bölgesel iş birliği ihtiyacı içeri- sinde ülkemizin de sorumluluğunun bulunmasıdır. Zira iklim değişikliği ger- çeği ile birleşen çevresel zarar, hali hazırda hayatımızı etkilemektedir ve etki- lemeye devam edecektir. İkinci olarak, deniz koruma alanları, dünya genelinde başvuru- lan bir koruma aracı olmakla beraber, Akdeniz gibi kendine has özel- likleri olan bir bölgede, kesinlikle bu özellikleri dikkate alan bir normatif çer- çevede ele alınmalıdır. Bu anlamda mevcut andlaşma rejimlerinin ortaya ko- nulması kadar, bunların uygulanmasına ilişkin aksaklıkların analiz edilmesi de önem arz etmektedir. Kişisel görüşüm bu sürecin hem ulusal hem de bölgesel düzeyde mutlaka hukukçular ve bilim insanlarını bir araya getirmesi gerektiği yönündedir.

Elbette ben bu konuda bir kitap yazmaya karar verdiğimde, deniz çevresi- nin korunması meselesinin disiplinler arası niteliğinin, beni güvenli alanımın dışına çıkaracağından ve oldukça zorlayıcı bir sürecin beni beklediğinden ha- bersizdim. O nedenle öncelikle kitabın yazılması sürecinde, bana destek olan ve özellikle deniz çevresi alanında çalışmam konusunda beni her zaman teşvik eden değerli arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Nasıh Sarp Ergüven'e teşekkür ederim.

Yine bu sürecin en başından beri, TÜBİTAK-MAM nezdinde yürütülen deniz çevresinin korunmasına ilişkin projelerde bana rehberlik eden Kıdemli Baş Uzman Araştırmacı Aslı Süha Dönertaş’a teşekkürü borç bilirim. Kitabın tamamlanması sürecinde, zaman ayırıp çalışmamı okudukları ve düzelterek katkı sundukları için arkadaşlarım Doç. Dr. Elif Çelik ve Arş. Gör. Barış Acun’a, çok teşekkür ederim. Doktora sonrasında yürütülen çalışmalar, her ne kadar artık bir “akademik danışman” kontrolünde tamamlanmasa da doktora süreci ve sonrasında akademik çalışmalarına katkı ve desteklerini sunmuş olan bütün hocalarımın emekleri, eminim bu kitaba yansımıştır. Hepsine içten teşekkürlerimi sunarım.

Canım anneme, babama, eşime ve arkadaşlarıma bana bu süreçte sundukları manevi destekleri için minnettarım. Deniz koruma alanları konusunda bir kitap yazma fikri kafamda olgunlaşmaya başladığı günden bugüne kadar uzunca bir zaman geçmesi, kızımın daha çok vakit geçirebilmek arzumdandır. Yine de kitaba başladığımda minicik olan canım kızımdan, ayrı kaldığımız her an ve yarım kalan oyunlarımız için af dilerim.

Her ne kadar çok emek verilmiş olsa da kitapta yazım hataları bulunabilir. Şimdiden hepsinin sorumluluğunu alır ve okuyucudan bu konuda naçizane anlayış beklediğimi söylemek isterim. Deniz çevresinin korunmasına ilişkin uluslararası hukuk kurallarının gelişimine bir katkı sunmak ve okuyucuya faydalı olmak dileği ile...

Beyza Özturanlı Şanda

Mart 2025, Eskişehir

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ VE TEŞEKKÜR.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ	XI
KISALTMALAR DİZİNİ	XIII

GİRİŞ	1
-------------	---

I. DENİZ ÇEVRESİNİN KORUNMASINA İLİŞKİN ULUSLARARASI HUKUK REJİMİ ÇERÇEVESİNDE DENİZ KORUMA ALANLARI

A. Deniz Çevresinin Korunmasına İlişkin Hukuki Rejimin Tarihsel Gelişimi.....	7
1. Genel Olarak.....	7
2. 1972 Stockholm Konferansı ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın Kuruluşu	10
3. Stockholm Konferansı Sonrası BMDHS Müzakereleri	13
4. 1992 Rio Konferansı Sonrası, İklim Değişikliği ve Sürdürülebilir Gelişme..	17
B. Deniz Koruma Alanları.....	19
1. Deniz Koruma Alanlarının Tarihsel Gelişimi	19
2. Deniz Koruma Alanının Tanımlanması ve Bazı Hukuki Belirsizlikler.....	29
3. Deniz Koruma Alanlarının Ayırt Edici Özellikleri	31
4. Deniz Koruma Alanlarının Sınıflandırılması	34
5. Deniz Koruma Alanları ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Arasındaki İlişki.....	37
6. Deniz Koruma Alanlarının İşlevleri.....	41
7. Sonuç	46

C. Deniz Koruma Alanlarının Hukuki Statüsü	48
1. Genel Olarak	48
2. BMDHS Çerçevesinde Ulusal Yargı Yetkisine Tabi Alanlarda Deniz Koruma Alanlarının Kurulması	51
a) Karasuları	51
b) Münhasır Ekonomik Bölge	54
i. MEB’de DKA’ların kurulmasına ve yönetilmesine ilişkin hukuki rejim	54
ii. IMO Düzenlemeleri ve MEB içinde PSSA Örneği	59
iii. PSSA’ların üçüncü devletler için bağlayıcılığı sorunu	61
iv. Sonuç	64
c) Kıta Sahaneliğinde DKA’lar	65
i. Genel olarak	65
ii. Genişletilmiş kıta sahanlığında DKA kurulması sorunu	68
iii. Sonuç	72
3. BMDHS Çerçevesinde Ulusal Yargı Yetkisinin Ötesindeki Deniz Alanlarında DKA Kurulması	73
a) Genel Olarak	73
b) BMDHS’nin Açık Denizde Deniz Çevresinin Korunmasına ilişkin Hükümleri	76
c) Chagos Tahkimi ve Hakem Mahkemesi’nin Konuya İlişkin Bulguları	77
d) BMDHS’nin 194. Maddesi Çerçevesinde ‘Gereklilik’ Unsuru, Bilimsel Kriterler ve Hukuki Kesinlik Sorunu	80
4. Bölgesel Andlaşmalar Nezdinde Açık Denizde DKA Kurulması	84
5. Açık Denizde DKA’lar vs. Üçüncü Devletlerin Açık Denizlerdeki Hakları	88
6. CCAMLR Çerçevesinde Açık Denizde Kurulan DKA’ların Objektif Bir Koruma Rejimi Oluşturma İhtimali	90
7. İhtiyatlılık İlkesi ve Ekosistem Temelli Yaklaşım Çerçevesinde Açık Deniz DKA’ları	95
8. Sonuç	100

II. AKDENİZ'DE DENİZ KORUMA ALANLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME REJİMLERİ	103
A. Akdeniz'in Coğrafi, Tarihsel ve Siyasi Görünümüne Genel Bir Bakış	103
B. Doğu Akdeniz ve Ege Denizi.....	111
1. Genel Olarak.....	111
2. Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Doğu Akdeniz'deki Belirsizlikler.....	116
C. Barcelona Sözleşmesi ve Ek Protokoller.....	123
1. Genel Olarak.....	123
2. Ekosistem Temelli Yaklaşım Çerçevesinde Akdeniz'de Ekolojik Hedeflerin Belirlenmesi ve AB Mevzuatına Uyum Süreci.....	127
3. Barcelona Sözleşmesi Sistemine İlişkin Kurumsal Yapı	134
a) Taraflar Konferansı (Conference of Parties- COP)	135
b) Büro (Bureau)	138
c) MAP Koordinasyon Birimi (Sekretarya)	138
d) Ulusal Odak Noktaları (National Focal Points)	139
e) Akdeniz Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu (Mediterranean Commission on Sustainable Development-MCSD)	140
f) Uyum Komitesi (Compliance Committee).....	141
g) Bölgesel Faaliyet Merkezleri	143
4. UNEP-MAP Çerçevesinde Barcelona Sözleşmesi Sisteminin Kurumsal Etkinlik Düzeyi.....	146
5. Barcelona Sözleşmesi'ne Ek Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitliliğe İlişkin Protokol Çerçevesinde Deniz Koruma Alanlarının Belirlenmesi ve Yönetilmesi	151
a) Genel Olarak	151
b) Özel Koruma Alanlarının Belirlenmesi: SPAMI Listesi'nin Oluşturulması	154
c) SPAMI Listesine Kabul Edilen Alanda Koruma Tedbirleri ve Yönetim Planlarının Uygulanması	156
i. SPAMI'lere Yönelik Koruma ve Yönetim Rejimi	156
ii. Karasularında ve Deniz Yetki Alanlarında SPAMI Rejimi.....	158
iii. Açık Deniz SPAMI Rejimi ve Pelagos Örneği	161

vi. SPAMI Listesine Diğer Koruma Alanları	166
d. Özel Koruma Alanları Protokolü Çerçevesinde Akdeniz’de Deniz Koruma Alanlarının Etkinliği	170
e) Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmediği Deniz Alanlarına Yönelik İşbirliği Önerileri	174
D. Akdeniz Genel Balıkçılık Komisyonu (GFCM) Düzenlemeleri	177
1. Genel Olarak	177
2. Akdeniz’de Balıkçılığa İlişkin Koruma Tedbirlerinin Hukuki Temeli	179
3. Akdeniz’de Kıyı Devletlerince İlan Edilen Balıkçılık Koruma Bölgeleri	183
4. GFCM Tarafından Belirlenen Sınırlı Balıkçılık Alanları	185
a) Sınırlı Balıkçılık Alanlarına İlişkin Hukuki Rejim	185
b) Sınıraşan İşbirliğine bir Örnek: Jabuka/Pomo Pit Sınırlı Balıkçılık Alanı	191
5. Sınırlı Balıkçılık Alanları ve SPAMI Alanları Arasındaki İlişki	194
6. Açık Deniz Sınırlı Balıkçılık Alanlarına İlişkin Öneriler	197
E. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Çerçevesinde Belirlenen EBSA’lar	200
1. Deniz Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitlilik	200
2. EBSA ve SPAMI Rejimleri Arasındaki İlişki	203
3. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve EBSA Rejimin Etkinliğinin Değerlendirilmesi	207
F. BBNJ Andlaşması Çerçevesinde Deniz Koruma Alanları	208
1. BBNJ Andlaşması ve Alan Temelli Yönetim Araçları	208
2. BBNJ Andlaşması Çerçevesinde DKA’ların Kurulması ve Yönetilmesi	211
3. BBNJ Andlaşması’nın Akdeniz’de Uygulanabilirliği: Uyuşmazlık Konusu Deniz Alanlarında DKA’lar Sorunu	213
SONUÇ	217
KAYNAKÇA	225

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: GFCM Uygulama alanı.....	106
Şekil 2: Barselona Sözleşmesi bölge, alt-bölge ve alt ayırım şeması.....	107
Şekil 3: Barselona Sözleşmesi bölge, alt-bölge ve alt ayırım tablosu	108
Şekil 4: Barselona Sözleşmesi Sistemine İlişkin Kurumsal Yapı	135
Şekil 5: Pelagos Deniz Memelileri Koruma Alanı Haritası	164
Şekil 6: SPAMI listesinde bulunan korunan alanları gösteren harita	168
Şekil 7: GFCM yetki alanında 1000 metreden derin çekili tarakların ve trol ağlarının kullanımını yasaklanmasına ilişkin 2005 yılında alınmış tavsiye kararının konusunu oluşturan ülkesel alan.....	187
Şekil 8: Jabuka/Pomo Pit sınırlı balıkçılık alanını gösteren harita.....	192
Şekil 9: Akdeniz’e özel EBSA’ları gösteren harita.....	204
Şekil 10: EBSA ve SPAMI olarak belirlenen deniz alanlarının çakıştığı alanları gösteren harita.....	205

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ACCOBAMS	: Karadeniz, Akdeniz ve Mucavir Atlantik Bölgesinde Yaşayan Deniz Memeli Türlerinin Korunmasına Dair Anlaşma
ATS	: Antarktika Andlaşmalar Sistemi
BBYK	: Bölgesel Balıkçılık Yönetimi Kuruluşu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
CCAMLR	: Antarktika Deniz Yaşamı Kaynaklarının Korunmasına İlişkin Sözleşme
CC/RAC	: İklim Değişikliği Bölgesel Faaliyet Merkezi
COP	: Conference of Parties (Taraflar Konferansı)
CP/RAC	: Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim Bölgesel Faaliyet Merkezi
ÇŞİDB	: Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
DKA	: Deniz Koruma Alanı
DSÇD	: Deniz Stratejisi Çerçeve Direktifi
Ed.	: Editör/ Editörler
EBSA	: Ekolojik veya Biyolojik Olarak Önemli Alan
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
GFCM	: Akdeniz Genel Balıkçılık Komisyonu
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GKS	: Genişletilmiş Kıta Sahanlığı
IMAP	: Bütünleşik İzleme ve Değerlendirme Programı
IMO	: Uluslararası Denizcilik Örgütü
INFO/RAC	: Bilgi ve İletişim Bölgesel Faaliyet Merkezi

ISA	: Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi
İÇD	: İyi çevresel durum
IUCN	: Uluslararası Doğa Koruma Birliği
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KSSK	: Kıta Sahaneliği Sınırları Komisyonu
MARPOL	: Gemilerden Kaynaklanan Kirliliğin Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme
MAP	: Akdeniz Eylem Planı
MCSD	: Akdeniz Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
MEDPOL	: Akdeniz’de Deniz Kirliliğinin Değerlendirilmesi ve Kontrolü Programı
MoU	: Memorandum of Understanding (Mutabakat Muhtırası)
NATO	: Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilatı
NEAFC	: Kuzey Atlantik Balıkçılık Komisyonu
OSPAR	: Kuzey Doğu Atlantik Deniz Çevresinin Korunması Sözleşmesi
ÖÇKB	: Özel Çevre Koruma Bölgesi
PAP/RAC	: Öncelikli Faaliyetler Programı Bölgesel Faaliyet Merkezi
PSSA	: Özel Duyarlı Deniz Alanları
RACs	: Bölgesel Faaliyet Merkezleri
REMPEC	: Akdeniz Bölgesel Deniz Kirliliği Acil Müdahale Merkezi
SPA/RAC	: Özel Koruma Alanları Bölgesel Faaliyet Merkezi
SPAMI	: Akdeniz’e Özgü Özel Öneme Sahip Özel Koruma Alanları
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UNEP-MAP	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı - Akdeniz Eylem Planı
UNTS	: United Nations Treaty Series (Birleşmiş Milletler Andlaşmalar Dizisi)
Vol.	: Volume (Sayı)
Vd.	: Ve diğerleri
YKK	: Yasa dışı, kayıt dışı, kural dışı balıkçılık